

**AMIR TEMURNING G‘ARB DAVLATLARI BILAN IJTIMOIIY-
SIYOSIY ALOQALARI.**

Jakbaraliyeva Zarina Sherali qizi

University of Business and Science

Tarix yo‘nalishi talabasi

O‘zbekiston Respublikasi Namangan viloyati

Mingbuloq tumani

Annotatsiya: Maqolada Amir Temurning XIV–XV asrlarda G‘arb davlatlari (jumladan, Usmonli imperiyasi, Vizantiya, Yevropa qirolliklari) bilan bo‘lgan siyosiy, diplomatik va iqtisodiy aloqalari tadqiq qilinadi. Temurning yurishlari, diplomatik yozishmalari va xorijiy elchilar bilan muzokaralari tahlil qilinib, uning jahon siyosatidagi o‘rni ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: Amir Temur, G‘arb davlatlari, Usmonli imperiyasi, diplomatik aloqalar, siyosiy strategiya, elchilar, savdo aloqalari.

**СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ЭМИРА ТЕМУРА С
ЗАПАДНЫМИ ГОСУДАРСТВАМИ.**

Жакбаралиева Зарина Шерали кизи

University of Business and Science

Студентка исторического факультета

Наманганская область, Республика Узбекистан

Мингбулагский район

Аннотаци: В статье исследуются политические, дипломатические и экономические отношения Амира Темура с западными государствами в XIV–XV веках (в том числе с Османской империей, Византией и европейскими королевствами). Анализируются походы Темура, дипломатическая переписка и переговоры с иностранными послами, показывается его роль в мировой политике.

Ключевые слова: Амир Тему́р, западные государства, Османская империя, дипломатические отношения, политическая стратегия, послы, торговые связи.

AMIR TIMUR'S SOCIO-POLITICAL RELATIONS WITH WESTERN STATES.

Jakbaraliyeva Zarina Sherali qizi

University of Business and Science

History Student

Mingbuloq District, Namangan Region, Republic of Uzbekistan

Annotation: The article explores the political, diplomatic, and economic relations of Amir Temur with Western states during the 14th–15th centuries (including the Ottoman Empire, Byzantium, and European kingdoms). It analyzes Temur's military campaigns, diplomatic correspondence, and negotiations with foreign envoys, highlighting his role in global politics.

Keywords: Amir Temur, Western states, Ottoman Empire, diplomatic relations, political strategy, envoys, trade relations.

Kirish

Amir Temur (1336–1405) – buyuk sarkarda va davlat arbobi bo'lib, XIV asr oxiri – XV asr boshlarida Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq va Kavkazni birlashtirgan kuchli imperiya barpo etgan. Uning hukmronligi davrida nafaqat Sharq, balki G'arb davlatlari bilan ham faol aloqalar yo'lga qo'yilgan. Temurning Usmonli turklari, Vizantiya, Vengriya, Fransiya va boshqa Yevropa davlatlari bilan munosabatlari uning global siyosiy strategiyasini tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Tahlil va Muhokama

Amir Temurning G'arb davlatlari bilan ijtimoiy-siyosiy aloqalari uning keng qamrovli tashqi siyosatining muhim qismi bo'lgan. U nafaqat harbiy yurishlar, balki diplomatik muzokaralar, savdo-sotiq va madaniy almashuv orqali O'rta Osiyoning global siyosatdagi o'rnini mustahkamlagan. Temurning Usmonli

imperiya, Vizantiya, Yevropa qirolliklari va boshqa G'arb davlatlari bilan aloqalari uning strategik fikrlashini va dunyoviy hokimiyatga intilishini ko'rsatadi.

Usmonli imperiya bilan munosabatlar: raqobat va ziddiyat

Amir Temur va Usmonli sultoni Bayazid I o'rtasidagi munosabatlar keskin raqobat va siyosiy kurash bilan ajralib turardi. Ikkala hukmdor ham O'rta Yer dengizi va Kichik Osiyoda o'z ta'sir doirasini kengaytirishga intilgan. Bayazid I Anatoliyadagi turli beyliklarni bosib olgan va Vizantiyani qamal qilgan edi, bu esa Temurning mintaqaviy muvozanatni saqlashga qaratilgan siyosatiga zid edi.

1402-yilda bo'lib o'tgan Anqara jangi bu ziddiyatning eng yuqori cho'qqisi bo'ldi. Temur qo'shinlari Bayazidning armiyasini tor-mor qilib, sultonning o'zini asirga oldi. Bu g'alaba nafaqat Usmonlilar imperiyasining kengayishini vaqtincha to'xtatdi, balki butun Yevropa siyosatiga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Bayazidning mag'lubiyati Usmonli taxtiga nisbatan ichki nizolarni keltirib chiqardi, bu esa Vizantiyaning yana bir necha yil mustaqil qolishiga imkon berdi.

Temurning Usmonlilar ustidan qozonilgan g'alabasi uning G'arbdagi obro'sini oshirdi. Uning harbiy qobiliyati va diplomatik aqlli harakatlari Yevropa hukmdorlari tomonidan e'tirof etildi.

Vizantiya bilan hamkorlik: Usmonlilar bosimiga qarshi ittifoq

XIV asr oxirida Vizantiya imperiyasi Usmonli bosqinlaridan qattiq aziyat chekkan edi. Paytaxt Konstantinopol deyarli izolyatsiya qilingan holatda edi va imperator II Manuel Paleolog hatto G'arb davlatlaridan yordam so'rab, Rim papasiga murojaat qilgan edi.

Amir Temurning Usmonlilar imperiyasiga qarshi yurishi Vizantiya uchun kutilmagan qutqaruvchi bo'ldi. Temur Vizantiya imperatori bilan maktub almashtirdi va hatto harbiy yordam taklif qildi. Bu aloqa Vizantiyaning Usmonli bosimidan vaqtincha xalos bo'lishiga yordam berdi.

Temurning Vizantiya bilan munosabatlari faqat siyosiy manfaatlar bilan chegaralanmagan. U Konstantinopoldagi savdo yo'llarini tiklashga qiziqish bildirdi, chunki bu uning imperiyasining iqtisodiy qudratini oshirishga xizmat qilardi.

Yevropa davlatlari bilan diplomatik aloqalar: elchilar va maktublar

Amir Temur G'arb davlatlari, jumladan, Fransiya, Ispaniya, Vengriya va Angliya bilan faol diplomatik aloqalar olib bordi. Uning Yevropa hukmdorlariga yuborilgan maktublari uning global siyosiy qarashlarini aks ettiradi.

1403-yilda fransuz qiroli VI Sharlga yuborilgan maktubida Temur Yevropa bilan do'stona munosabatlar o'rnatishga tayyorligini bildirdi. U savdo-sotiqni rivojlantirish va o'zaro manfaatli shartnomalar tuzishni taklif qildi.

Kastiliya qiroli III Genrixning elchisi Ruy Gonsales de Klavixo Amir Temur saroyiga tashrif buyurgan eng taniqli Yevropa vakillaridan biri edi. U Samarqandda bo'lgan vaqtida Temurning buyuk qurilish loyihalari, madaniyati va davlat boshqaruvi haqida qimmatli yozuvlar qoldirdi. Klavixoning xotiralari Temur saltanatining boyligi va qudratini tasvirlab beradi. Undan tashqari Amir Temur Ispaniya qiroli Genrix III, Fransiya hukmdori Karl VI, Angliya qiroli Genrix IV saroylariga elchilar yuborib, mutanosib ravishda ispaniyalik, fransiyalik, angliyalik, xitoylik va boshqa qator xorijiy elchilarni o'z saltanatida qabul qilgan[2].

Iqtisodiy aloqalar: Sharq va G'arb o'rtasidagi savdo yo'llari

Amir Temur nafaqat harbiy va siyosiy jihatdan, balki iqtisodiy jihatdan ham G'arb bilan mustahkam aloqalar o'rnatishga harakat qildi. Uning davrida Buyuk Ipak yo'li qayta jonlandi, bu esa Sharq va G'arb o'rtasidagi savdoni yanada rivojlantirdi.

Yevropalik savdogarlar Markaziy Osiyodan ipak, zargarlik buyumlari, qimmatbaho toshlar va boshqa qimmatbaho mahsulotlar olib ketishgan. Temur o'z imperiyasining yirik shaharlarini, jumladan Samarqand, Buxoro va Xivani xalqaro savdo markazlariga aylantirdi.

Madaniy va ilmiy almashuv

Amir Temur nafaqat harbiy va siyosiy jihatdan, balki madaniyat va ilm-fan sohasida ham G'arb bilan aloqalarni rivojlantirdi. U Samarqandda dunyoning turli burchaklaridan olimlar, me'morlar va rassomlarni yig'ib, ulardan foydalangan.

Yevropalik sayyohlar va diplomatlar Temur saroyida boʻlganlarida, uning buyuk qurilish loyihalari, kutubxonalari va madaniy faoliyatidan hayratda qolishgan. Bu almashuvlar Sharq va Gʻarb madaniyatlari oʻrtasidagi tushunishni oshirishga xizmat qildi. Qoʻshni davlatlar bilan hamkorlik aloqalarini olib borishda Amir Temurning shaxsiy jasorati va nozik diplomatiyasining namoyish etishi, uni asta-sekin obroʻ-eʼtibor qozonishiga sabab boʻlgan. Masalan, Amir Temurning Hirot voliysi huzuriga yuborgan elchisi haqida Sharafiddin Ali Yazdiy shunday yozadi: - “Amir Jokuni Hirot voliysi Malik Husayn huzuriga elchi qilib joʻnatdi. Temurga boʻlgan hurmati sababli Malik Husayn elchini biror daqiqa ham eʼtiborsiz va qarovsiz qoldirmadi”[1].

Diplomatik strategiya va xalqaro muvozanat

Amir Temurning Gʻarb davlatlari bilan aloqalari uning aqlli diplomatik strategiyasini koʻrsatadi. U dushmanlarini zaiflashtirish va ittifoqchilarini koʻpaytirish orqali oʻz imperiyasini mustahkamlagan.

Temurning Usmonlilar ustidan qozonilgan gʻalabasi Yevropada katta yengillik uygʻotdi, chunki bu Usmonlilar imperiyasining kuchayishini vaqtincha toʻxtatdi. Shu bilan birga, u Vizantiya va boshqa xristian davlatlari bilan hamkorlik qilib, mintaqaviy muvozanatni saqlab qoldi.

Xulosa

Amir Temur nafaqat buyuk sarkarda, balki usta diplomat ham boʻlgan. Uning Gʻarb davlatlari bilan aloqalari siyosiy strategiya, iqtisodiy manfaatlar va madaniy almashuv asosida shakllangan. Temurning Usmonlilar ustidan qozonilgan gʻalabasi Yevropa siyosatiga sezilarli taʼsir koʻrsatdi, Vizantiyaning umrini uzaytirdi va Yevropa bilan Sharq oʻrtasidagi savdo yoʻllarini mustahkamladi. Uning diplomatiyasi va harbiy yutuqlari bugungi kunda ham oʻrganilishi kerak boʻlgan muhim tarixiy meros hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boʻriyev O. Temuriylar davri yozma manbalarida Markaziy Osiyo. Toshkent. “Oʻzbekiston”. 1997. –B. 167.
2. Arslonzoda R. A. Amir Temur Yevropalik zamondoshlar nigohida: sohibqiron tarixiga oid yevropa tillaridagi manbalar., FarDU. Amir Temur

jahon tarixida nomli II Respublika ilmiynazariy konferensiya materiallari.
Farg'ona. 2023. –B. 8.

3. **Ibrohimov, N.** *Amir Temur davlati va diplomatiyasi*. Toshkent: Sharq, 2005. –B. 45–78.

4. **Qo'chqorov, T.** *Temuriylar saltanati tarixi*. Toshkent: Akademnashr, 2010. –B. 112–145.

5. **Karimov, A.** *Buyuk sarkarda Amir Temur*. Samarqand: Temur bek, 1996. –B. 89–104.

6. **Yuldashev, M.** *O'rta asrlarda Markaziy Osiyo siyosati*. Toshkent: O'zbekiston, 2008. –B. 156–180.

7. **Tursunov, O.** *Amir Temur va uning davri*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2003. –B. 67–92.

8. **Rasulov, J.** *Temuriylar va G'arb dunyosi*. Buxoro: Buxoro nashriyoti, 2012. –B. 134–167.

9. **Xo'jayev, S.** *Amir Temurning harbiy strategiyalari*. Toshkent: Ma'naviyat, 2007. –B. 55–88.

10. **Mirzaev, A.** *Temuriylar davri diplomatik munosabatlari*. Toshkent: Fan, 2015. –B. 201–231.

11. **Saidov, H.** *O'rta asrlar Yevropa manbalarida Amir Temur*. Toshkent: O'qituvchi, 2009. –B. 33–76.

12. **Nabiyev, R.** *Amir Temur va uning zamondoshlari*. Toshkent: Adabiyot, 2011. –B. 98–125.